

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9:477

І. О. Тарлопов

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ АНТИЧНОГО СВІТУ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ? (ЧАСТИНА II)

Анотація. Досліджена еволюція глобалізаційних процесів античного світу. Визначено джерело їх виникнення та специфіка. Виявлені причини, які активізували процес створення глобальної економіки та її подальший розвиток. Доведена необхідність здійснення подальших досліджень цього напрямку.

Ключові слова: розвиток економічних та політичних зв'язків, глобалізм, держава Агамемнона, стародавня Греція, військово-політична експансія, війна між країнами Античної Греції, класична цивілізація.

Summary. The evolution of global processes of the ancient world is searched. The source of their origin and specificity is identified. The reasons that have intensified the process of creating a global economy and its further development were clarified. The expediency of further research in this area was proved.

Key words: development of economic and political links, globalizm, Agamemnon state, Ancient Greece, military and political expansion, ancient war between Greece states, classic civilization.

Постановка проблеми. Загально визнаним є нормативне значення античної цивілізації у подальшому розвитку Європи та Нового Світу. Країни, що розміщені на цих континентах, отримали неперевершені зразки політичних структур, ідеологічних доктрин та культурних звершень. Отже, цілком природним залишається нескінченне звернення до прикладу античності та незаперечним є дослідження античного досвіду і в наш час. Однією з актуальних тем, нав'язаною бурхливими подіями сучасного світу, стає глобалізація, а природним бажанням — знайти відповідний прототип в античному світі. Всім добре відомо, які суперечки виникають навколо цієї проблеми та ті полярні реакції, що постають під час обговорення отриманих результатів — від захопленого й безмовчазного сприйняття до настільки ж категоричних заперечень. Але, незважаючи на це, тема глобалізації знаходить своє відображення в античній історії й тому залишається досить актуальною як у прикладному відношенні, так і продуктивною в теоретичному плані. Слід відзначити, що значною зацікавленістю, з наукової точки зору, відзначаються не тільки глобалізаційні тенденції цього періоду, а й їх ідеологічна спрямованість, визначення в політичних теоріях стародавнього світу й сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий світ вже давно насичений чисельними дискусіями науковців і фахівців-практиків щодо визначення природи походження цього явища. Серед науковців, які здійснюють дослідження даної проблематики, слід виділити праці таких вітчизняних вчених: О. Азарян, В. Андрійчука, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Губського, М. Дудченка, Г. Клима, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, Ю. Макагона, О. Мозгово-

го, В. Новицького, Є. Панченка, Т. Панфілова, Ю. Пахомова, А. Поручника, В. Рокочі, А. Румянцева, В. Сіденка, С. Сіденко, С. Соколенка, А. Філіпенка, Т. Циганкової, І. Школи, О. Шниркова та багатьох інших. Проте окремі аспекти цієї проблематики досліджувалися без особливого акценту на явища глобалізму.

Метою статті є дослідження глобалізаційних процесів античного періоду як універсальної складової західно-європейських моделей світу із врахуванням історичної обмеженості античної цивілізації.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці III тисячоліття до н. е. з півночі, з-за Дунаю на територію південної Греції прийшли племена ахейців, які й заснували місто — фортецю Мікени. Історії не відомо, хто обрав її місцерозташування, але цей замок поєднав два горних перевали і перекрив єдину дорогу, що проходила між ними. Таким чином, Мікени отримали право контролю на проходження цього штучного кордону і почали отримувати за це значні доходи. Ахейці були досить войовничим народом, який досить часто здійснював піратські експедиції не тільки до Азійського узбережжя. Саме так на його території з'явилися азійські рабині. В будинках заможних громадян були гастрономічні прянощі — «імбирна трава» з Сирії, тмін з Єгипту, кунжут із Месопотамії та Кіпру. Крім цього, також були фарбовані тканини з Ханаану. Всі шляхи й мости цього міста є досить унікальними для свого часу, в ньому існувала також і система дренажу [6]. Аналізуючи їх розміщення в просторі, слід зробити висновок про існування значної централізації влади в Мікенах і зв'язок цього міста з іншими містами-державами Аргоської рівнини — Аргосом, Тірінфом, Мідією та Просимною. У найвищій точці цього осеред-

© І. О. Тарлопов, 2012

ку була розміщена вартова вишка, яка одночасно була й маяком. Тобто Мікени контролювали не тільки сушу, а й морські простори, встановлюючи свої правила їх проходження. Вражало й зовнішнє оформлення цього міста. Мікени були огорожені могутніми мурами, а вхідні ворота зверху прикрашені кам'яними фігурами двох левів, які спиралися лапами на колони. В середині знаходився царський палац і будинки громадян [4].

Англійському вченому М. Вептрису вдалося розшифрувати таблички пільського та кноського архівів, знайдених раніше під час розкопок [13]. Їх зміст відображає соціально-політичний устрій держав Мікенської епохи та характеризує їх економіку. Країну очолював цар. Серед правлячої еліти він займав найвище становище, наділявся особливими правами й привілеями. Мав власну земельну ділянку (теменос), яка за розміром перевищувала втричі інші, значну кількість слуг, серед яких виділяють «царського сукновала», «царського зброяра» тощо. Серед чиновників вищого рангу найближчим був «військокомандуючий», в обов'язки якого входило командування збройними силами. Найближче оточення царя також складали: жерці головних храмів країни, найвище військово командування, особливе місце серед яких займали командири загонів бойових колесниць. Землероби й ремісники участі в управлінні країною не приймали.

Функціонування господарства царського палацу забезпечували спеціально створені для цього загони робітників. Їх склад був зафіксований в окремих списках, де вказувалась кількість рабів жіночої й чоловічої статі, їх професії, місце праці та розмір пайка, який вони отримують. Чисельність таких загонів складала від 100 до 1300 осіб. Існували й окремі загони із жінок та чоловіків — рабів. Їх чисельність була до 10 осіб і згадують про них досить рідко. Окремо виділяють «бож'їх рабів» — служителів храму, які отримували землю від інших громадян і заступниками яких була храмова адміністрація. Серед ремісників домінували професії: ковалів, мулярів, кравців, теслярів, зброярів, ювелерів і парфюмерів. За свою працю вони отримували пайок з ячменя та інших продуктів. Всі ремісники розподілялися на дві категорії.

Перша категорія була на державній службі і працювала у царському палаці. Друга — вільні громадяни, які мали свою справу і знаходились у ньому тимчасово. До особливої категорії відносилися ковалі. Мешкаючи на території держави, вони постійно знаходилися під наглядом адміністрації. Метал для виконання заказів вони отримували з казни палацу. Окреме місце в управлінні державою відводилось канцелярії. Крім писарів, до її штату належала значна кількість чиновників, які були розпорядниками всіх робіт та суворо контролювали сплату податків у вигляді металу, золота, бронзи та сільськогосподарської продук-

ції. Закінчували склад службовців палацу глашатаї, кур'єри, інспектори й ревізори. Окремо велись «бухгалтерські» записи, в яких були відзначені всі результати праці. З нечисельних записів відомо, що домінувала державна власність на засоби виробництва, приватній відводилося незначне місце. Усі стратегічні галузі були монополізовані державою. Незважаючи на високий рівень бюрократії, апарат управління ефективно виконував свої функції. Таким чином, господарство держави ахейської епохи було могутньою розгалуженою економічною системою, яку успішно контролювала адміністрація царського палацу. В більшості випадків використовувалася рабська праця, але в цілому рабство відзначалося низьким рівнем розвитку. Порівнюючи економіку Ахейської Греції з іншими моделями того часу, слід відзначити, що її тип наближається до близькосхідного.

Вражає своєю розкішністю і царський палац. Його прикрашали червоним, зеленим і білим мармуром. Археологічні знахідки свідчать, що червоний та зелений мармур добували у Кіпріаноні на півдні півострова Маті на Пелопоннесі [7]. Тобто Мікенський цар перевозив мармур з Мані в Арголоїду — це 125 миль морем, а потім 10 миль сушею. Це свідчить про відповідний технічний рівень розвитку цього міста та його мешканців. Виявлені археологами матеріали свідчать про розміщення на території мікенської Греції дипломатичних установ інших країн [2]. Так, були знайдені архіви єгипетського посольства, що датуються 1380 р. до н. е. З цього видно, що це місто на той час було розвинутою цивілізованою державою. Отже, Мікени XIII ст. до н. е. мали всі ознаки імперського міста, воно не тільки вдало контролювало море і сушу, встановлювало свої «правила гри», а й продовжувало цивілізовано розвиватися, глобалізуючи таким чином навколо себе оточуючий світ. До його складу могли входити й інші міста, яким було притаманне виконання певних функцій: Тірінф був портом, Аргос — головним ринком на рівнині, Навплія — розвиненим курортним містом тощо. Крім виконання функцій, ці міста мали і свій статус, який визначав юридичні відносини з центром, і розраховували на його захист під час війни. Такі припущення підтверджує легенда, згідно з якою Фіви й Орхомен були запеклими ворогами. Останній захищав себе і свої ірригаційні споруди на озері Копаїда ланцюгом фортець, найголовніша з яких розташовувалася у Пле. Фіви також мали фортифіковані споруди. Але Орхомен не зміг їм протистояти, був розграбований, розбитий та поневічений, але військо із сусіднього Аргосу спалило Фіви [1].

Твори тогочасного епосу підтверджують, що три покоління Артрідів у Мікенах виконували роль «старшого брата» в Південній Греції, були наймогутнішою династією і фактично здійснюва-

ли управління цим регіоном. Враховуючи вищезазначене та економічний розвиток Мікенського царства, слід зробити висновок, що правителі того часу надавали військову допомогу, наймали одних і тих самих метців, пропагували однакові ідеї розвитку, а навколишні міста-держави визнавали перевагу Мікейського царства. Таким чином, вже в той час почали активізуватися глобалізаційні процеси античного світу. Враховуючи археологічні знахідки й здобутки фахівців-істориків (виробництво продуктів харчування і кількість земель, що оброблялися), чисельність населення в Мікенах складала 180 тис. осіб, Медії — 70 тис. осіб, Теринфі — 90 тис. осіб та 60 тис. осіб — в Аргосі [9]. Для забезпечення соціального спокою такого населення, лояльності друзів і перемоги над ворогами Агамемнону була потрібна добре озброєна армія, тобто військове мистецтво повинно було знаходитися в авангарді усіх видів діяльності. Літописи свідчать, що літні військові збори проводились щорічно, а декілька сотен важкоозброєних бійців вже складали велику армію. Розшифровані тексти знайдених табличок згадують про 400 гребців, 700 сухопутних вояків та 2000 резерву добре озброєних та загартованих бійців. Гомер у своїх творах Агамемнона та інших імператорів того часу називає «грабіжниками міст», які руйнують їх з метою отримання скарбів, золота, срібла, зброї, жінок і збільшення кількості рабів [14].

Першою колективною військово-політичною експансією царства Ахейського був похід на Трою. Це та сама Троянська війна, яку Гомер оспівує в поемі «Іліада». Якщо вірити Гомеру, то в поході на Трою приймали участь майже всі області ахейської Греції. Головнокомандувачем всього війська був обраний мікенський цар Агамемнон. Після довгої осади це місто було розбите та знищене. В історії античного світу вже достатньо сказано про «Троянського коня». «Не хоробрістю, а хитрістю була взята Троя», — пише Гомер у своїй поемі. Трагічна доля очікувала Агамемнона: після повернення на Батьківщину був зраджений дружиною та нею і вбитий. Розкопки на північно-східній частині Малої Азії, неподалік від пролива Дарданелли (місце, де знаходилась Троя), виявили поселення, що знаходилось на цьому місці та було зруйновано після довгої облоги приблизно в середині XIII ст. до н. е. У XIV ст. до н. е. багаточисельні ахейські поселення почали з'являтися на західному й південному узбережжі Малої Азії. Також їх присутність була зафіксована на островах Родос та Кіпр на сіро-фінікійському узбережжі Середньоземного моря, а ще у XV ст. до н. е. ахійці колонізували острів Крит, перетворивши його на плацдарм для просування своїх інтересів на схід та південь. Вдало поєднуючи піратство з торгівлею, у досить короткий період часу цей етнос стає впливовою політичною силою та створює держа-

ву Аххіява. За своєю могутністю вона складала конкуренцію таким могутнім державам того часу, як Єгипет, Вавілон, Асирія, встановила дипломатичні відносини з хетськими царями.

Кінець XIII ст. до н. е. для мікенського царства видався дуже неспокійним. У цей період мешканці міст почали відтворювати старі й зводити нові укріплення. Міцною стіною була перекрита єдина дорога, що пов'язувала Середню Грецію з Пелопоннесом. Із певним припущенням слід зробити висновок, що ахійці очікували з півночі якоїсь небезпеки та прагнули закрити від неї південь Балканського півострова. Її джерелом могли бути племена варварів, які мешкали на півночі та північному сході Балканського півострова. Їх мешканці відзначалися більш низьким рівнем розвитку та родинним устроєм. За невідомих причин у кінці XIII ст. до н. е. всі мешканці північнобалканського регіону перейшли до наступу й почали громити всі області Середньої Греції, Пелопоннесу та Малої Азії, залишаючи після себе самі руїни. Постраждало й господарство мікенських поселень. Різке скорочення населення призвело до збитків у торгівлі та занепаду ремесла. Таким чином, на межі XIII–XII ст. до н. е. мікенський світ зазнав страшних потрясінь, які остаточно зруйнували всю відтворювальну структуру ахейської цивілізації і сприяли розпаду могутніх мікенських держав на окремі міста, які пізніше були зовсім зруйновані північними племенами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи все вищезазначене, констатуємо, що активний розвиток одних і підкорення інших сприяло розвитку ахейської цивілізації, залишаючи інші країни на узбіччі історичного розвитку. Такі тенденції притаманні й сучасному світу, тобто глобалізаційні процеси існували як в античному світі, так і в сучасному. Яскравим прикладом ранньої глобалізації античного світу є держава Агамемнона в мікенській Греції. З розвитком економічних та політичних зв'язків на засадах етнічної єдності в ній почали набувати оберті об'єднувальні тенденції, що відповідає сучасному підходу до визначення таких понять, як глобалізм та глобалізація світу.

Література

1. Аверинцев С. С. Древние цивилизации / С. С. Аверинцев, В. П. Алексеев, В. Г. Ардзинба. — М. : Мысль, 1989. — С. 395–397.
2. Андреев Ю. В. От Евразии к Европе: Крит и Эгейский мир в эпоху бронзы и раннего железа (III — нач. I тыс. до н. э.) / Ю. В. Андреев. — СПб. : Дмитрий Буланин, 2002. — С. 14–16.
3. Андреев Ю. В. Поэзия мифа и проза истории / Ю. В. Андреев. — Л. : Лениздат, 1990. — 221 с.
4. Андреев Ю. В. Раннегреческий полис (гомеровский период) : избранные статьи / Ю. В. Андреев. — СПб. : Гуманитарная акад., 2003. — 445 с.

5. Античная Греция: Проблемы развития полиса / [отв. ред. Е. С. Голубцова]. — М. : Ладомир, 1983. — Т. 1. — С. 10–12.
6. Бартошек А. Златообильные Микены / А. Бартошек ; [пер. с чеш. О. П. Цыбенко]. — М. : Наука, 1991. — С. 5–8.
7. Бенгтсон Г. Правители эпохи эллинизма / Г. Бенгтсон. — М. : Мысль, 1982. — С. 125–127.
8. Блаватская Т. В. Черты истории государственности Эллады / Т. В. Блаватская. — СПб. : Алетей, 2003. — 407 с.
9. Блеген К. Троя и троянцы: Боги и герои города-призрака / К. Блеген ; [пер. с англ. О. И. Миловой]. — М. : Центрполиграф, 2002. — С. 15–17.
10. Борухович В. Г. Вечное искусство Эллады / В. Г. Борухович. — СПб. : Алетей, 2002. — 459 с.
11. Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли / Ж.-П. Вернан ; [пер. с фр.]. — М. : Прогресс, 1988. — 221 с.
12. Гаспаров М. Л. Занимательная Греция. Рассказы о древнегреческой культуре / М. Л. Гаспаров. — М. : Новое лит. обозрение, 2006. — 426 с.
13. Дройзен Г. История эллинизма / Г. Дройзен. — М. : Наука, 2002. — Т. 1. — 450 с.; Т. 2. — 392 с.; Т. 3. — С. 58–61.
14. Дэвис К. Дж. Демократия и классическая Греция / К. Дж. Дэвис ; [пер. с англ. Н. Н. Трубниковой]. — М. : РОССПЭН, 2004. — С. 20–23.
15. Зайцев А. И. Культурный переворот в Древней Греции VIII–V вв. до н. э. / А. И. Зайцев. — СПб. : Изд-во СПбГУ, 2001. — 318 с.
16. Карпюк С. Г. Общество, политика и идеология классических Афин / С. Г. Карпюк. — М. : ИВИ, 2003. — 310 с.
17. Кахил Т. Греческое наследство / Т. Кахил. — М. : Ладомир, 2006. — 268 с.
18. Колесников М. А. Греческая колонизация Средиземноморья (опыт анализа миграционного механизма) / М. А. Колесников. — Киев, 2003. — 158 с.
19. Кошеленко Г. А. Греческий полис на эллинистическом Востоке / Г. А. Кошеленко. — М. : Наука, 1979. — 295 с.
20. Латышев В. В. Очерк греческих древностей. Ч. 1 / В. В. Латышев. — СПб. : Алетей, 1997. — 280 с.